

Др Илија Павловић

ИСТОРИЈСКИ АСПЕКТИ ДЕМОКРАТИЈЕ (Већина и мањина у демократији)

О демократији је написано на томе књига и не зна се тачан број радова. Писано је о демократији на свим континентима и скоро свим језицима. На друштвеним факултетима често се из области демократије бране магистарске и докторске тезе. Поред научних радова и писања, демократија и даље остаје сложен неодређен и противрјечан појам. Могу се истаћи контраверзе - дилеме које и даље историјски и социолошки трају. Те дилеме су: прво, какве су шансе, вриједности и смисао демократије данас у савременом историјском свијету; друго, како се односи демократија према одређеном типу друштва; треће, какав је облик демократије историјски могућ; четврто, да ли је демократија политички систем, односно политичко биће само одређено својинског, социјалног или идеолошког састава; пето, која је најпогоднија форма за нормално функционисање демократије? Поменуте дилеме постају још актуелније када се заоштравају противрјечности, идеолошки сукоби у појединим подручјима свијета. Супротности савременог свијета су такве да инспиришу различите одговоре. Ове и друге дилеме захтијевају суптилне анализе и теоријске радове посебно у примјени односа на народе у републикама - државама. Све је присутније да демократска рационализација повећава способност појединих система да продру на подручје трећих земаља.

Много је страница исписано и много ријечи исказано о оној мани демократије, особите демократије савременог доба која се описује терминима просјечности, осредњости, једнообразованости и сл. И заиста, демократија каква је знана у нашем времену "несебично" повлађује типу човјека са таквим особинама. Она га његује и на њега се ослања. Обезлични појединац, осредњи грађанин, просјечни бирач, једнообразни припадник масе - то је онај демократски човјек око кога се демократски политичари нарочито

туде, на чијим раменима стоје и чије жеље мање или више испуњавају. Такав демократски човјек, кога сваких неколико година великодушно позивају да на изборима даде свој глас и тиме изрази своју вољу, права је душа и претежна грађа савремене демократије, баш као што је и та демократија огледало свих својстава таквог човјека. Њему се ласка и подилази, удвара и приклања. Демагози се отимају о његову наклоност, а он се уљуљукује и представља као да је истински политички субјекат и незаобилазни чинилац свих политичких и државних облика. Савремена масовна демократија непосредно се креће у том правцу, у демагошки његованим просјечностима и осредњости својих носилаца и присталица.

Као историјско обиљежје политичког система, праксе демократија се већ два вијека налази у центру политичке праксе, јавног живота и мисли човјечанства. Све велике револуције од XVIII вијека до данашњег дана настојале су "да остваре демократију" већу од оне коју је свијет познавао. Америчка и француска револуција 1776 год. од 1789 године биле су схваћене од друштвених снага које су их извеле као побједа политичких слобода и грађанске једнакости на феудалним неједнакостима и привилегијама. Историјски су ове револуције означиле почетак ере демократије. У историјском, идеолошком, друштвено-економском, политичком и правном погледу образује се модеран појам демократије.

Историјски и научно прихваћено је мишљење да демократија почива на идејама слобода и да слобода и једнакост представљају политичке и друштвене услове који су историјски омогућили да долази до изражаја достојанство људске личности. Демократију је увијек требало бранити и одбранити како би остала чистија и хватала залет за још већи успон.

Неспорно је да је ријеч демократија од грчке ријечи *demos* - народ и *statos* - власт, или владавина народа, и дефинише се као власт већине. Из техничких разлога било би тешко постићи да цио народ учествује у вршењу власти. Зато се највећи дио одлука везаних за вршење власти врши преко изабраних представника постављених или изабраних лица која врше дио (обично) извршне власти.

Већина је једна од основних и често призиваних, а рјеђе примјењиваних принципа у савременој политичкој пракси, а тако је нарочито у историји демократије. У ствари, у самом математичком појму већина је не само број, збир већ и један однос, однос према другом броју, не већини, мањини. У политичком смислу већина значи одређени збир, снагу, квалитативни однос снаге и тиме снагу већу од друге, мањинске, право да се донесе "законита одлука" право већине на власт, "владавина већине". Већина је дуго времена схваћана као мјерило за разликовање демократије од других политичких система.

Савремена политичка пракса, а нарочито теорија, познаје разне принципе и облике већине. Већина је релативна кад једна група постане најмање за један глас већа од друге групе, или других група узетих појединачно или заједно. Већина је апсолутна када обухвата најмање аритметичку половину више један ($50\% + 1$) чланова тијела које доноси одлуку. Постоји и квалификована већина која је бројно већа од апсолутне већине, а добија се постизањем једног аритметичког збира. По правилу тај је збир: $3/5$, $2/3$ или $3/4$ од укупног броја чланова једног форума или тијела које гласа. Свака од категорија већине може бити различита у зависности од другог односа који одређује стварни карактер и снагу одређене већине. Тај однос зависи од обима и карактера збирног тијела у коме се успоставља већина. Није увијек иста релативна већина која се утврђује као највећи постигнути број гласова у односу на укупан број гласова једног тијела који се прописује као услов за пуноважно одлучивање, тј. кворум. Кворум може бити квалификован (нпр. $2/3$ од свих чланова или гласача) или мањина (10 у тијелу које чини 30 чланова, каква је енглеска пракса), или је најчешће одређен као апсолутна већина од укупног састава гласачког тијела (нормални кворум). Већине могу бити различите, зависно да ли су одређене према свима који су могли узети учешћа у гласању, или само према онима који су гласали. У оваквим варијацијама долази и може доћи до оштрог разликовања између стварне и прописане већине. Такав однос настаје нарочито кад постоји више група приближне јачине. У свим варијацијама долази и може доћи до оштрог разликовања између стварне и прописане већине. Такав однос настаје кад постоји више група приближне јачине: а) има 1000, б) 950, ц) 800 а д) 750 гласова. По релативној већини изабран је а) иако има $2\frac{1}{2}$ мањи број од укупно осталих "мањинских гласова". Према принципу апсолутне већине нико у оваквом случају не би био изабран, а у допунском избору мандат је добио онај од два кандидата који добија више гласова (у пракси су могућа и друкчија рјешења).

Релативна већина је увијек "прописана већина", не само по њеном политичко-правном већ и аритметичком појму и тиме арбитрарна начелно наметнута већина. Она је као таква некад апстракција иза које се налази слаба мањина насупрот стварне већине, која се претвара у апстрактну мањину. Релативна већина има више основа кад постоје само двије алтернативе или два кандидата, али она се по правилу употребљава и кад постоји више њих, и тада је увијек стварна мањина.

Ближе је појму већине апсолутна већина. Али ако се примјењује према другом збирном броју (кворум, присутни, "пали гласови"), а не према укупном броју чланова једног бирачког тијела (бирача чланова парламента или других форума). Она је тада прописана и формална, а не стварна већина. Отуда је скоро опште прихваћено правило да се апсолутна

већина мјери према укупном броју чланова једног бирачког тијела или форума. То је апсолутно правило за одређивање квалификованих већина.

Историјски посматрано, све велике револуције настојале су да остваре демократију или да створе већу од оне коју је свијет познавао. Ако погледамо нама блиска два свјетска рата, изгледа као да је демократија била центар сукоба. Сигурно је да су народи, и они побијеђени, жељели побједу демократије и у то су вјеровали.

Данас се многе модерне државе уставно-правно одређују као демократске и скоро да нема савремене политичке партије која се бар на ријечима не залаже за остваривање слободе и демократије. То је само варљива слика, која покрива разлике у поимању основних обиљежја демократије и њеног унутрашњег смисла и односа.

Послије револуционарне 1848. године демократија постаје свеопшта парола која тада на ријечима нема озбиљног противника. Међутим, тада почињу да излазе на видјело дубоке разлике у поимању и њене садржине, које нијесу превазиђене ни у овом нашем времену. Можда се лакше можемо приближити одређењу демократије у колико размотримо њене разлике и сличности са другим облицима политичког покрета односно државе. Није познато да постоји нека земља - држава а да себе не сматра демократском. Многе земље, јаке и велике, другим земљама негирају демократију са гледишта "своје демократије". Сваки устав који је донијет у државама послје другог свјетског рата прокламује и описује демократију.

Са становишта демократског поимања, нормалне су разлике у мишљењима, интересима и погледима о појединим питањима. Ово долази до изражаја када одлуке доноси неко колективно тијело (народ, скупштина, парламенат, влада и сл.). И када се ту јаве разлике, онда се одлуке обично доносе гласањем, и то већином гласова. То је толико чест случај кад се демократија дефинише као владавина већине, чије одлуке постају општеобавезујуће.

Историјски гледано, постоји и онај дио који чини мањина, без обзира да ли је та мањина идеолошка, политичка, национална, вјерска, језичка или мањина која се у социолошком смислу води као група (љекари, пилоти, запослени, незапослени и сл.). И поред постојања различитих већина и мањина, најчешће коришћени принцип је принцип просте већине. Обично се каже 50% + 1. Да би се отклониле слабости оваквог одлучивања, практикују се двије мјере, и то су: кворум и квалификована већина, а квалификована већина је за неки проценат већа од половине плус један.

Два кључна начела на којима почива права демократија јесу: једнакост и слобода. Тако да није могуће говорити и писати о демократији без

слободе и једнакости. Основни циљ демократије јесте да удружи начело једнакости са начелом слободе. То су истицали и велики представници демократске традиције, међу којима се у новије доба посебно истиче Токвил.

Токвил је обновио познату Периклову идеју да је једнакост исто тако битна за демократију колико и слобода, јер слобода без једнакости није могућа. Дакле, слобода је, поред једнакости и битна одредница демократије. Оно што највише погађа осредњег човјека, који бројчано преовлађује, није одсуство највиших могућих слобода колико одсуство једнакости. Људи треба да буду једнаки у свом људском достојанству и у могућностима да равноправно учествују у јавном животу.

Већина и мањина су политички комплекс и као такве су предмет теоријског мишљења и научног истраживања. Мањина може бити карактеристична и када се утврђује њен статус као носиоца извјесних посебних права. То је честа појава када се националне или етичке мањине појављују као самосталне категорије. За ово је карактеристичан примјер националних, културних и етничких мањина у Југославији, гдје ове мањине уживају права, положај и одговорности као и већина и у складу са свим међународним признатим и усвојеним конвенцијама у односу на ове групе.

Многе државе свијета данас су суочене са једним великим и сложеним проблемом: како да институционо-правно и практично ријеше проблеме до којих долази због етничких, националних, вјерских, језичких и других сличних разлика међу њиховим становништвом. За ублажавање ових проблема у неким земљама је уведен федерализам, у неким се размишља да се уведе. Шта је циљ? Да се међуетнички односи побољшају, интереси усагласе, конфликти ублаже или избјегну. Да се избјегну доминације или пријетње. У суштини, жели се постићи да различите групе постану партнери у заједничкој цјелини. Ова питања, по својој природи и сложености, захтијевају да се траже и налазе одговарајућа рјешења.

Нема нити се може замислити демократија без гласања о кандидатима, законима и одлукама, и одлучивања већином има изузетно значајну улогу. Не мора већина увијек бити у праву. И њене одлуке могу бити погрешне. Предлог који је подржала мањина може се историјски показати као боље рјешење. Исто тако бројчана већина не мора да значи боље знање, бољу памет или рационалнији избор. Антички филозофи су се међусобно разликовали посебно у гледањима на већину односно на демократију.

Сократ, Платон и Аристотел имали су извјесне резерве према демократији и критички су се према њој односили, због тога што се предност даје броју тј. квантитету, а не квалитету. Сократ и Платон су критиковали

што се властодршци бирају коцком и да неука већина може да доноси одлуке које свакога обавезују.

Платон је писао да када се тражи обућар, или неки други мајстор, људи теже да нађу најбољег, а када одлучују коме ће понудити важнији посао управљање државом, онда то у демократији препуштају коцки или већини.

Платон и Аристотел су сматрали да владавина већине може да буде рђава или добра. Два су основа за разликовање добрих и рђавих облика демократије. То су: да ли се влада у општем интересу или у интересу оне већине која врши власт. Да ли постоји или не постоји владавина закона. Најгори облик демократије је онај гдје не владају закони, него пука већина која намеће *ad hoc* своју вољу.

У демократским друштвима закон је изнад власти. Законом се уређују циљеви и принципи, а власт мора да служи тим циљевима. Тако се обезбјеђује да је власт гарант закона и да има моћ која је законом ограничена. Власт мора одговарати за своје чињење или нечињење. Одговара пред законом и највећим актом, уставом своје земље.

Демократија, својом отвореношћу, толерантношћу и неискључивошћу, омогућава поред осталог да у јавности дођу до изражаја сва појединачна мишљења и воље и да се путем слободне дискусије, измијене мисли и аргументи долазећи тако до компромисних рјешења и до образовања социјалних програма и изградњи неопходних парламентарних већина. Неискључивошћу демократије на тај начин обезбјеђују се услови за организовање здравог политичког живота у земљи и за активно учествовање изабраних представника у управљању државом.

Демократија је и најрационалнији политички метод. Само захваљујући слободној размјени мишљења и отвореним дискусијама у којима се износе сви разлози за и против појединих спорних питања, демократија омогућава да се кроз њу долази до најразумнијих рјешења.

Тако усвојена рјешења једновремено су објективнија, најреалнија, јер су у тим рјешењима на адекватан начин заступљене све друштвене стварности, људска сазнања и увјерења, жеље, циљеви, могућности и снаге. Због тога у демократији, између осталог, има и најмање опасности од мистицизма који одликује аутократске и недемократске режиме, са њиховим догмама једноумљем, искључивостима и утопијама, што све заједно најчешће води у катастрофу.

Једну од највећих вриједности демократије треба видјети у томе што она омогућава да се на миран, легалан и разуман начин обављају и најдубље друштвене реформе и политичке промјене, без прибјегавања дик-

татури, насиљу и револуцији, и свим несрећама које недемократски начини рјешавања социјалних и политичких проблема доносе са собом.

Демократија се не може остваривати без мира и политичке културе, као ни без дијалога. Она је свакодневна и означава скок према вишем циљу, према реалности, поштовању и сигурности сваког појединца. Она не живи од ријечи већ се развија, ствара и бива у покрету; а тамо гдје је у застоју, демократије у ствари нема. Поборници и присталице демократије морају да научно повезују научне установе у циљу што чвршће сарадње ради проучавања и примјене демократије у пракси.